

CHAPTER «LAW SCIENCES»

CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF ORGANIZED GROUP AND CRIMINAL ORGANIZATION

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Taisiya Shevchenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-221-0-18>

Abstract. Over the past two years, Ukraine has seen a negative trend in the level of organized crime. In order to reduce the level of organized crime, a number of measures have been taken, namely in 2020 the Strategy for Combating Organized Crime was approved, international experience in combating organized crime is being actively introduced, and the Criminal Code of Ukraine has been amended. However, organized crime has a higher degree of public danger than other types of crime, so much attention is paid to measures to combat organized crime. One of the measures to counter is to eliminate the causes and conditions of organized crime. Along with other types of determinants of organized crime is the improvement of national legislation by improving it and eliminating gaps and conflicts of law.

The article analyzes Part 2 and Part 3 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine. To clarify all the circumstances of the practical application of the form of complicity, which is provided for in Part 2 and Part 3 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine conducted a review of judicial practice. Thus, the theoretical definition of an organized group and a criminal organization is not always successfully combined with the practical application of this concept, which in turn leads to retraining in court to a simple group of complicity with prior conspiracy and/or division of roles, so the study is relevant today. Despite numerous studies on the interpretation, interpretation

¹ Senior Lecturer at the Department of Criminal Law
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2426-4372>

of the concept of organized group or criminal organization as the most complex and dangerous form of complicity, there is still confusion with the exact qualifications that need to be clarified.

The purpose of the article was to conduct a comprehensive study of the law on criminal liability to determine a complex form of complicity – an organized group and a criminal organization. To this end, a distinction is made between related concepts: organized group and criminal organization from a group of persons by prior agreement. Based on the analysis of the current criminal law, interpretation of its norms, case law and previous research, the relevant conclusions were made to improve the criminal law to determine the organized group and criminal organization. A new approach to defining the institution of complicity in the Criminal Code of Ukraine is proposed.

The use of theoretical methods, the essence of which is to explain the terminology of complicity, to establish regular connections between different forms of complicity, helped to achieve the goal of the study.

1. Вступ

За останні два роки в Україні відбувається негативна динаміка стану рівня організованої злочинності. Так, за період з 2016 року до 2021 року кількість викритих організованих груп та злочинних організацій в Україні становила зі 136 у 2016 році до 499 у 2021 році. Так, ми можемо що за останні п'ять років кількість таких груп збільшилась більше ніж у два рази. З метою зниження рівня організованої злочинності в Україні проведено низку заходів, а саме у 2020 році схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю, активно запроваджується міжнародний досвід протидії організованій злочинності, внесені зміни до Кримінального кодексу України. Однак, організована злочинність має більш високий ступінь суспільної небезпеки порівняно з іншими видами злочинності, тому багато уваги приділяється заходам протидії організованій злочинності. Одним із заходів протидії є усунення причин та умов існування організованої злочинності. Поряд з іншими видами детермінантів організованої злочинності є вдосконалення національного законодавства, шляхом його вдосконалення та усунення прогалин та колізій правових норм.

Для з'ясування всіх обставин практичного застосування форми співучасті, яка передбачена ч. 2 та ч. 3 ст. 28 КК України необхідно провести огляд судової практики, в тому числі Верховного Суду України. Так, теоретичне визначення організованої групи та злочинної організації не завжди вдало поєднується із практичним застосуванням такого поняття, що в свою чергу призводить до здійснення перекваліфікації в суді на просту групу співучасті з попередньою змовою та/або розподілом ролей, тому проведене дослідження на сьогодні є актуальним. Надскладна трактовка в Кримінальному кодексі України визначення організованої групи та злочинної організації, відсутність конкретизації основних ознак, які є обов'язковими дає змогу до зміни покарання, як наслідок таких прогалин.

Метою статті стало проведення комплексного дослідження закону про кримінальну відповідальність щодо визначення складної форми співучасті – організованої групи та злочинної організації. З цією метою необхідно провести чітке розмежування між суміжними поняттями: організованої групи та злочинної організації від групи осіб за попередньою змовою. Досягнути мети дослідження необхідно використовуючи теоретичні *методи*, суть яких полягає у поясненні термінології щодо співучасті, встановленні закономірних зв'язків між різними формами співучасті.

Окремі питання кримінально-правової характеристики організованих груп та злочинних організацій розглядалися в своїх наукових працях наступними вченими: Артеменко П.П., Діньшин І.М., Дудоров О.О., Коржанський М.Й., Мельник М.І., Орловський Р.С., Ортинський В.Л., Шакур В.І. та інші.

Незважаючи на численні проведені дослідження щодо трактовки, тлумачення поняття організованої групи чи злочинної організації, як найбільш складної та небезпечної форми співучасті, до сьогодні виникає плутанина із точною кваліфікацією, що потребує конкретизації та виділення окремих чітких правил.

2. Визначення поняття «організована група» та їх ознаки

Визначення організованої злочинності наведено в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», і визначено як сукупність кримінальних правопорушень, що

вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

В КК України визначення організованої групи як форми співучасті надано в ч. 3 статті 28 КК України. Так, кримінальне правопорушення визнається вчиненим *організованою групою*, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [1].

За визначенням вчинення злочину організованою групою як окремої (складної) форми співучасті (сумісної злочинної діяльності), що міститься у ч. 3 ст. 28 КК України, – «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи» [2].

Із наведеного поняття виділяють ознаки, які в свою чергу прийнято розділяти на об'єктивні та суб'єктивні. Наявність такого прийнятого розподілу характерних ознак організованої групи дасть змогу більш глибоко дослідити таку складну форму співучасті і розглянути кожну ознаку окремо.

Об'єктивні ознаки організованої групи:

- 1) кількісна ознака – три і більше особи;
- 2) стійкість;
- 3) спільність.

Кількісна ознака.

Спільна участь трьох і більше суб'єктів кримінального правопорушення. Суб'єктами є фізичні, осудні особи, які досягли віку можливості притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до положень ст. 26 КК України, співучасть у злочину визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. У зв'язку з цим вчинення злочину двома особами, одна з яких не досягла віку з якого настає кримінальна відповідальність за цей злочин, виключає кваліфікацію дій іншої особи – суб'єкта злочину, як вчинених за попередньою змовою групою осіб [3].

Однак існує думка з приводу кількості учасників організованої групи, так автори стверджують, що злочинна організація за своєю юридичною природою взагалі не може бути віднесена до видів співучасті. Тут необхідно говорити про самостійну кримінально-правову категорію, тим більше, що законодавець вже саме створення злочинної організації вважає закінченим злочином (ст. 255 КК України). Також автори наполягають на помилковості рішення законодавця щодо введення до діючого кримінального закону норми, за якою встановлена кількісна ознака організованої групи на рівні не менш як *три особи*. Посилаючись на історичний та зарубіжний досвід, а також надані теоретичні обґрунтування, стверджуємо необхідність на законодавчому рівні закріпити цей критерій на рівні саме не менш як двох осіб [4].

На сьогодні залишається спірним питання щодо кількості співучасників, оскільки в теорії кримінального права існує декілька видів співучасті за участю трьох осіб. Це може бути проста група (без попередньої змови), група з попередньою змовою, а також банда. Обов'язковою ознакою банди є кількість учасників не менше ніж три особи. Участь у банді кваліфікується як окреме кримінальне правопорушення за ст. 257 КК України і не потребує посилання на ст. 28 КК України.

Стійкість групи, тобто набуття нею таких внутрішніх механізмів, які забезпечують її існування, і спроможність протидіяти дезорганізуючим факторам (зовнішнім чи внутрішнім).

Конструктивною ознакою організованої групи, яка виділяє цю форму співучасті, є не попередня змова, а стійкість групи, тобто набуття нею таких внутрішніх механізмів, які забезпечують її існування, і спроможність протидіяти дезорганізуючим факторам (зовнішнім чи внутрішнім). Стійкість злочинного об'єднання (організованої групи) не можна розуміти тільки як ступінь деталізації злочинного плану і розподілу обов'язків між учасниками об'єднання. Ці критерії не є свідченням стійкості, а, як правило, визначаються характером злочину, який готується [5].

Як зазначає Орловський Р.С., під час визначення стійкості основний акцент слід робити не на тривалості існування зв'язків членів організованої групи, хоча й цей момент, безумовно, важливий, а на стійкому характері такого зв'язку. Таким чином, під стійкою групою слід розуміти об'єднання осіб із твердим наміром учинити один чи декіль-

ка злочинів. Проявляється такий намір у попередньому плануванні й вербуванні співучасників, у розподілі ролей між учасниками групи [6].

Елемент організованості є однією з обов'язкових (ключових) ознак складу злочинів, які вчиняються організованими злочинними об'єднаннями, тому в кожному випадку при розгляді кримінальних справ цієї категорії суд має ретельно досліджувати і не допускати змішування таких понять як «організація (утворення) злочинного об'єднання» з поняттям «організація вчинення злочину (злочинів)», який вчинюється учасниками (учасником) таких об'єднань [2].

Так, визначення стійкості, як обов'язкової ознаки організованої групи необхідно сформулювати як набуття нею таких внутрішніх механізмів, які забезпечують її існування, і спроможність протидіяти дезорганізуючим факторам (зовнішнім чи внутрішнім), з урахуванням попередньої кримінально протиправної діяльності.

Спільність, як об'єктивна ознака організованої групи.

Належить враховувати, що співучасть у злочині не є тотожним поняттям співучасті в злочинній діяльності, оскільки співучасть у злочині полягає у взаємодії співучасників, спрямованій лише на забезпечення злочинного результату, співучасть же у злочинній діяльності передбачає забезпечення не тільки злочинного результату, але й збереження самого об'єднання на майбутнє (як цілісного суб'єкта злочинної діяльності) [7, с. 181].

Згідно п. 9 ППВСУ від 23.12.2005 № 13, таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності [8]

Так, колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 травня 2018 року було розглянуто касаційну скаргу прокурора, який брав участь у розгляді кримінального провадження в судах першої та апеляційної інстанцій, на вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 14 грудня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 24 квітня 2017 року в кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12014050770003444, за обвинуваченням: ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 190, ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 353 КК. За

вираком суду ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 визнано винними у шахрайстві, вчиненому повторно за попередньою змовою групою осіб, із самовільним привласненням владних повноважень за попередньою змовою групою осіб, вчиненому за таких обставин. У касаційній скарзі прокурор порушує питання про скасування вищезазначених судових рішень та призначення нового розгляду в суді першої інстанції на підставі істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність та невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення й особі засуджених внаслідок м'якості. Зазначає, що органом досудового розслідування злочинні дії ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 кваліфіковані за ч. 4 ст. 190, ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 353 КК як такі, що вчинені організованою групою осіб. Однак суд першої інстанції безпідставно кваліфікував дії засуджених за ч. 2 ст. 190, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 353 КК, не вбачаючи в інкримінованих їм діях ознак організованої групи, хоча про це свідчили єдине спільне джерело доходів обвинувачених (шахрайська діяльність), дружні відносини між ними, об'єднаність злочинів єдиним планом (шість епізодів) з чітким розподілом ролей, наявність організатора (ОСОБА_1), обізнаність усіх учасників зі спільним планом. Як убачається з матеріалів кримінального провадження, в обвинувальному акті органу досудового розслідування зазначено, що ОСОБА_1 створив та очолив організовану групу, до якої залучив ОСОБА_2 та ОСОБА_3, розробив план злочинної діяльності. Це злочинне об'єднання, за версією сторони обвинувачення, було стійким, об'єднаним єдиним планом з розподілом функцій кожного співучасника, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім членам групи, з подальшим чітким його виконанням, при суворому підпорядкуванні ОСОБА_1 як лідерові та встановленій ним дисципліні. Однак суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, стверджуючи про відсутність у діях ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 ознак злочинів за ч. 3 ст. 28 та ч. 4 ст. 190 КК, вказав на необґрунтованість доказів та не підтвердження під час розгляду кримінального провадження зазначених органом досудового розслідування даних щодо попередньої зорганізованості обвинувачених у *спільне об'єднання* (організовану групу) для готування або вчинення двох чи більше злочинів, стійкості такого об'єднання, об'єднаності злочинів єдиним планом з розподілом функцій учас-

ників групи, спрямованих на досягнення цього плану, обізнаності всіх учасників групи з таким планом. При цьому суд обґрунтовано зазначив про відсутність доказів на підтвердження того, що учасниками групи був розроблений (хоча б у загальних рисах) і схвалений план злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину, розподіл ролей, наявність організатора (керівника), заходи щодо прикриття своєї діяльності тощо, а наведені стороною обвинувачення доводи про те, що всі обвинувачені знайомі між собою протягом певного часу та вчинили ряд аналогічних злочинів, навіть з частковим розподілом функцій, визнав такими, що підтверджують попередню змову групи осіб, яка не є організованою, а ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 співвиконавцями злочину [5].

Тому колегія суддів погоджується з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, оскільки наведені прокурором у касаційній скарзі доводи документально не підтверджені та не можуть беззастережно вказувати на ознаки зорганізованості засуджених, притаманні організованій групі. Отже, суд першої інстанції, належним чином умотивувавши своє рішення, дійшов вірного висновку щодо необхідності виключення з пред'явленого ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 обвинувачення кваліфікуючої ознаки – *вчинення злочину в складі організованої групи*, та правильно кваліфікував дії засуджених за ч. 2 ст. 190, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 353 КК [5].

Ознаки спільності:

- 1) організація існування такої групи до початку вчинення кримінального правопорушення;
- 2) єдиний план кримінально-протиправної діяльності та досягнення мети цього плану, як кінцевого результату;
- 3) створення вказаного об'єднання переслідує мету вчинення певної множини злочинів (за буквального тлумаченням тексту статті – не менше двох злочинів) або одного злочину, який потребує довготривалої підготовки [9];
- 4) розподіл функцій кожного співучасника у вчиненні кримінальної протиправної діяльності.

Як ми бачимо неправильне трактування спільності учасників організованої групи призводить до неправильної кваліфікації, що за відсутності тлумачення такої норми доволі складно зробити. Врахувавши зазначені обставини можемо визначити спільність діяння, як попе-

редню зорганізованості суб'єктів у *спільне об'єднання* (організовану групу) для готування або вчинення двох чи більше злочинів, стійкості такого об'єднання, об'єднаності злочинів єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, обізнаності всіх учасників групи з таким планом.

Суб'єктивні ознаки організованої групи є обізнаність всіх учасників групи про кримінальну протиправну діяльність всіх учасників. Суб'єктивну сторону співучасті розглядають з двох складових: інтелектуального та вольового, які характеризуються усвідомленням вчинення суспільно небезпечного діяння та можливість керування такими діяннями, як результат суб'єкт може нести кримінальну відповідальність.

Вузловими моментами розвитку організованої групи є: 1) формування наміру сумісної злочинної діяльності; 2) розподіл ролей між членами об'єднання, з виділенням ролі його керівника (організатора); 3) запровадження практики планування злочинної діяльності; 4) підпорядкування всіх членів об'єднання єдиним правилам поведінки та вказівкам керівника; 5) стабілізація персонального складу групи. Організовану злочинну групу можна визнати як стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою вчинення злочинів, у якому всі його учасники, підпорядковуючись єдиним правилам поведінки та розпорядженням керівника, здійснюють у відносно незмінному його складі згідно визначеного розподілу ролей за заздалегідь розробленим планом (програмою) свою діяльність [2].

Як зазначає Орловський Р.С., *вольовий момент* умислу учасників організованої групи виражається в погодженості їх діянь або в їх змові на вчинення злочинних діянь. Погодженість, яка відповідає вольовому моменту умислу, полягає у взаємному вираженні наміру особи брати участь у вчиненні злочину організованою групою. Погодженість – це суб'єктивне вираження спільності вчинення злочину, той необхідний психологічний зв'язок між учасниками організованої групи, який характеризує спільність їх діяльності із суб'єктивної сторони [6].

Характеризуючи зміст інтелектуального та вольового моментів умислу, слід зазначити, що учасник організованої групи повинен усвідомлювати, що він входить до складу організованої групи, бере участь у виконанні частини або всіх взаємно погоджених дій і вчиняє спільно з іншими співучасниками єдиний злочин із розподілом ролей за попе-

редньо складеним планом, який передбачає досягнення спільного для всіх злочинного результату. Очевидно, що законодавче визначення організованої групи повинно включати в себе як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки [6].

Таким чином суб'єктивний момент включає в себе обов'язковість усвідомлення всіма учасниками організованої групи щодо кримінально-протиправної діяльності такої групи та можливості прийняття участі в такій спільній діяльності групи.

Згідно п. 9 ППВСУ від 23.12.2005 № 13 таку групу слід вважати *утвореною* з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності [8].

Так, ми можемо зазначити, що для кваліфікації за ч. 3 ст. 28 КК України необхідно обов'язково досліджувати наступні *ознаки*:

- існування організованої групи тривалий час;
- забезпечення як злочинного результату, так і збереження самого об'єднання на майбутнє (як цілісного суб'єкта злочинної діяльності з можливістю продовжити свою кримінальну протиправну діяльність);
- вчиненню кримінального правопорушення організованою групою передували дії щодо її утворення;
- розподілом функцій кожного співучасника, спрямованих на досягнення цього плану. При чому розподіл функцій може бути згідно видів співучасників (організатор, виконавець, пособник та підбурювач), так і розподіл технічних функцій;
- стійкість групи, тобто набуття нею таких внутрішніх механізмів, які забезпечують її існування, і спроможність протидіяти дезорганізуючим факторам (зовнішнім чи внутрішнім);
- доказуванню підлягає як конкретно вчинене кримінальне правопорушення, так і діяльність суб'єктів щодо утворення, діяльності та участі в такій організованій групі.

У судовому рішенні має бути наведено не тільки докази щодо конкретного злочину, вчиненого злочинним об'єднанням, але й стосовно діяльності винних, безпосередньо пов'язаної з утворенням такого об'єднання (від ситуативних дій осіб, які мали наміри поєднати свої умисли щодо утворення злочинного об'єднання з метою вчинення конкретних кримінальних правопорушень, до цілком змістовних зв'язків

цих осіб, які набувають по суті статусу учасників такого об'єднання, яке за своїми видовими характеристиками точно відповідає законодавчо визначеному його змісту).

За відсутності хоча б однієї з перелічених ознак виключається кваліфікація з посиланням на ч. 3 ст. 28 КК. В такому разі необхідно розглядати більш просту форму співучасті, наприклад співучасть з попередньою змовою групою осіб.

При розгляді багатоепізодних справ про групове вчинення злочинів належить ретельно з'ясувати розвиток (природу) спільної злочинної діяльності. Інколи злочини вчинюються: групою осіб; за попередньою змовою групою осіб; потім ця група набуває ознак організованої і продовжує вчиняти злочини уже в новій якості. Нарешті, така група може припинити своє існування, або ж, навпаки, декілька організованих груп об'єднуються в стійке ієрархічне об'єднання – злочинну організацію, яка так само як і організована група, озброюється і набуває ознак банди [2]. За таких обставин необхідне чітке розмежування різних форм співучасті, що дасть змогу правильної кваліфікації і недопущення помилок на практиці (див. табл. 1).

Застосування терміну «стійке об'єднання», а також наведення переліку ряду важливих обставин, що характеризують організованість як злочинного об'єднання, так і його діяльності, дають підстави для висновку, що під злочинною діяльністю організованої групи слід розуміти тривалу сумісну злочинну діяльність, пов'язану швидше за все із вчиненням ряду злочинів, та ще й з перспективою розвитку, що забезпечується членами цього об'єднання. Аналіз законодавства, літературних джерел, судовослідчої практики дає підстави стверджувати, що сьогодні по-новому слід підходити до вивчення поняття «злочинна група» й «організована злочинність», де необхідно комплексно аналізувати всі аспекти цих понять, з огляду на реальну оперативну обстановку. Загалом можна виокремити перелік основних рис, характерних діяльності сучасних організованих злочинних груп, зокрема таких: високий рівень організації та конспірації злочинної діяльності; наявність корумпованих зв'язків в апараті влади й управління, а також у правоохоронних органах; політизування злочинної діяльності, тобто прагнення членів злочинних груп до влади; масштабний, міжрегіональний або навіть міжнародний характер злочинної діяльності; корисливо-

**Відмінність ознак організованої групи (ч. 3 ст. 28 КК)
від простої співучасті (ч. 1 ст. 28 КК) та групи осіб
за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 КК)**

Група осіб без попередньої змови (проста співучасть ч. 1 ст. 28 КК)	Група осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 КК)	Організована група (ч. 3 ст. 28 КК)
Участь в групі – 2 і більше осіб	Участь у групі – 2 і більше осіб	Участь у групі – 3 і більше осіб
Без розподілу ролей, лише виконавці	Може бути як з розподілом ролей (організатор, виконавець, підбурювач та пособник), так і без розподілу ролей	Обов'язковий розподіл функцій учасників організованої групи
Утворюється, одночасно під час вчинення кримінального правопорушення	Утворюється до вчинення кримінального правопорушення, тривалість часу не є обов'язковою ознакою	Утворюється впродовж тривалого часу
Співучасть у злочинній діяльності передбачає спільне досягнення злочинного результату	Співучасть у злочинній діяльності передбачає спільне досягнення злочинного результату	співучасть у злочинній діяльності передбачає забезпечення не тільки злочинного результату, але й збереження самого об'єднання на майбутнє (як цілісного суб'єкта злочинної діяльності).
Конструктивна ознака – спільна участь	Конструктивна ознака – попередня змова	Конструктивна ознака – стійкість

насиленницька спрямованість злочинної діяльності й її тісний зв'язок із тіньовою економікою та ін. [10].

3. Особливості кваліфікації організованих груп

Вчинення кримінального правопорушення організованою групою в КК України передбачено як кваліфікуюча ознака, тому дії учасників організованої групи кваліфікуються за тією частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за діяння вчинені організованою групою. Саме по собі створення організованої групи в більшості випадків, як і об'єднання у групу осіб, не є закінченим

кримінальним правопорушенням, як ї входження в неї, приналежність до неї без вчинення конкретного кримінального правопорушення. Такі дії можуть свідчити про готування до одного чи декілька конкретних кримінальних правопорушень [7, с. 181].

Так, зробивши огляд Особливої частини КК України, з урахуванням останніх змін до закону зазначаємо статті, в яких визначається особливо кваліфікуюча ознака – вчинення організованою групою: ч. 3 ст. 109, ч. 4 ст. 110⁻², ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч. 3 ст. 149, ч. 3 ст. 150, ч. 3 ст. 150⁻¹, ч. 4 ст. 159⁻¹, ч. 3 ст. 161, ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 199, ч. 3 ст. 201⁻¹, ч. 3 ст. 201⁻², ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 209, ч. 3 ст. 224, ч. 3 ст. 229, ч. 4 ст. 232⁻¹, ч. 4 ст. 232⁻³, ч. 4 ст. 240, ч. 3 ст. 258⁻⁵, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 263⁻¹, ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 292, ч. 2 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ч. 3 ст. 305, ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 311, ч. 3 ст. 311, ч. 3 ст. 313, ч. 4 ст. 321, ч. 3 ст. 332, ч. 3 ст. 332⁻¹, ч. 2 ст. 333, ч. 4 ст. 345, ч. 4 ст. 345⁻¹, ч. 3 ст. 355, ч. 3 ст. 359, ч. 2 ст. 368⁻³, ч. 2 ст. 368⁻⁴, ч. 4 ст. 369, ч. 2 ст. 436⁻¹, ч. 3 ст. 436⁻² КК України.

Особливість дослідження складної форми співучасті полягає в необхідності виявлення обставин, які характеризують діяльність учасників злочинних об'єднань, не тільки безпосередньо пов'язану з виконанням об'єктивної сторони даного конкретного злочину, а й поза межами об'єктивної сторони.

Також варто зазначити, що при вчиненні кримінальних правопорушень організованою групою дії кожного з учасників розцінюються як дії *виконавця*. Якщо при вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб співвиконавцями, тобто особами, дії яких кваліфікуються тільки за статтею Особливої частини КК України, визнаються ті особи, які безпосередньо брали участь у процесі вчинення кримінального правопорушення, виконанні його об'єктивної сторони, то при вчиненні кримінального правопорушення організованою групою такими вважаються всі члени групи незалежно від того, яка була роль кожного із них при вчиненні кримінального правопорушення [7, с. 181–182].

Згідно п. 4 ППВСУ від 23.12.2005 № 13: утворення (створення) *організованої групи* чи злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного

об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину і включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. Проте основною метою *організатора* такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин [8].

Так, Долинським районним судом Івано-Франківської області від 19 травня 2021 року було встановлено, що ОСОБА_1 незаконно видобував корисні копалини загальнодержавного значення – нафти та конденсату, у складі організованої групи. Кримінальне правопорушення вчинено за таких обставин: ОСОБА_1 будучи керівником ТОВ «Майстер Транс» упродовж листопада 2019 – липня 2020 років діючи в складі організованої групи, до якої ввійшли особа № 1 та особа № 2, виступаючи її виконавцем вирішив спільно із вказаними особами здійснювати незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення (нафти і конденсату). Згідно розподілу ролей та розробленого плану, відомого та схваленого всіма учасниками організованої групи, ОСОБА_1 як член організованої групи виконував разом з ОСОБА_2 об'єктивну сторону суспільно небезпечного діяння. В результаті чого їх визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 240 КК України [11].

Таким чином можемо зазначити, що особливостями кваліфікації є наявність кваліфікуючої ознаки в статті Особливої частини КК України. За наявності кваліфікуючої ознаки посилання на ч. 3 ст. 28 КК не потребує. Також важливо звернути увагу на особливості кваліфікації при розподілу ролей учасників групи.

4. Поняття та ознаки злочинної організації (ч. 4 ст. 28 КК України)

Злочинна організація відноситься до складної форми співучасті. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим *злочинною організацією*, якщо він скоєний *стійким ієрархічним* об'єднанням декількох осіб (*п'ять і більше*), члени якого або структурні частини якого за *попередньою змовою* зорганізувалися для спільної діяльності з метою

безпосереднього вчинення *тяжких або особливо тяжких злочинів* учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправною діяльністю інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп [1].

Злочинну організацію слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. При цьому не має значення, передувала набуттю об'єднанням ознак злочинної організації стадія його існування як організованої групи чи зазначена організація була одразу створена як така. Якщо перший, а також наступні злочини були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці злочини за наявності до того підстав необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою [8].

У разі вчинення злочину стійким об'єднанням необхідно обов'язково встановити факт існування такого об'єднання та визначити його вид як організованого. Суб'єкт кваліфікації повинен виходити за межі події злочину, поглиблюючись в юридичну природу розвитку та злочинної діяльності відповідного об'єднання. Окремо доказується ставлення особи, дії якої оцінюються з позицій кримінального закону, до злочинного об'єднання. Ці дії кваліфікуються по-різному, залежно від того, є вона його учасником, чи ні [2].

Дії особи щодо утворення будь-якого стійкого злочинного об'єднання, в тому числі й організованої групи і керування нею, а також забезпечення її фінансування чи організації приховування її діяльності за своїм змістом є близькими до дій особи щодо організації вчинення конкретного злочину (злочинів), керування його (їх) підготовкою або вчиненням. Тому суд має в кожному випадку ретельно з'ясувати дані щодо осіб, які вчиняють такі діяння, з тим, щоб не допускати їх змішування у правозастосуванні.

У судовому рішенні має бути зазначено не тільки докази щодо конкретного злочину, вчиненого злочинним об'єднанням, але й стосовно діяльності винних, безпосередньо пов'язаної з утворенням такого об'єднання (від ситуативних дій осіб, які мали наміри поєднати свої умисли щодо утворення злочинного об'єднання з метою вчинення конкретних

злочинів, до цілком змістовних зв'язків цих осіб, які набувають по суті статусу учасників такого об'єднання, що за своїми видовими характеристиками точно відповідає законодавчо визначеному його змісту [2].

Отже, із наведеного визначення випливають ознаки злочинної організації:

- кількісна характеристика – об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше);
- стійкість;
- ієрархічність;
- попередня змова на зорганізованість її членів (осіб) або структурних частин (злочинних груп) для спільної злочинної діяльності;
- наявність спеціальної мети, а саме:
 - а) безпосереднє вчинення ними тяжких або особливо тяжких злочинів;
 - б) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб чи груп;
 - в) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (охорона і консолідація) (див. табл. 2).

Таблиця 2

Відмінність за ознаками злочинної організації від організованої групи

Організована група (ч. 3 ст. 28 КК)	Злочинна організація (ч. 3 ст. 255 КК)
Участь в групі – 3 і більше осіб	Участь у групі – 5 і більше осіб або окремі структурні частини
Розподіл функцій між учасниками організованої групи	Ієрархічність (системно-структурна побудова групи)
Відсутність спеціальної мети та вчинення будь-яких за ступенем тяжкості кримінальних правопорушень	Наявність спеціальної мети – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів
Не є обов'язковою ознакою, а передбачає організацію та участь в такій групі	Керівництво чи координація злочинною організацією
Не є обов'язковою ознакою, передбачає в якості стійкості підтримку такої групи, в якості внутрішніх зв'язків.	Забезпечення функціонування такої групи, в тому числі зовнішня підтримка існування та діяльності такої групи

Варто дати роз'яснення обов'язковим ознакам злочинної організації, як особливої найскладнішої форми співучасті:

Стійкість – це поняття аналогічно щодо організованої групи.

Ієрархічність – полягає в наявності відповідної системно-структурної побудови злочинної організації, як через членів (окремих осіб), а також структурних частин. Також вона полягає:

– у підпорядкованості структурних частин злочинної організації єдиному центру, тобто наявність загального керівництва (лідерів), чітко визначену підпорядкованість рядових членів об'єднання його керівникам;

– в наявності вертикальних зв'язків між вищими та нижчими структурами;

– в загально визначені правила поведінки і забезпечення дотримання їх учасниками злочинної організації, обов'язковість прийнятих рішень організаторами для всіх інших учасників.

Кількісна характеристика – передбачає п'ять і більше особи, які об'єднують свої зусилля для заняття злочинною діяльністю;

Спрямованість на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (як мета).

Відсутність хоча б однієї розглянутої ознаки виключає форму співучасті у вигляді злочинної організації.

Керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб або груп означає наявність планів дій угруповання, розподіл функцій між учасниками організації чи окремими злочинними групами. Тобто це передбачає спільну діяльність учасників такого об'єднання чи його структурних частин, яка полягає в організації вчинення злочинів іншими особами, керуванні їх підготовкою та вчиненням.

Забезпечення функціонування як самої злочинної організації так і інших злочинних груп передбачає створення необхідних умов для існування цих об'єднань і здійснення ними злочинної діяльності.

Така діяльність може полягати у: фінансуванні; приховуванні; зовнішня підтримка такої групи, приховування її діяльності, надання необхідної для кримінально протиправної діяльності інформації, забезпеченні правової, медичної, інформаційної допомоги тощо.

Згідно ч. 2 ст. 29 та ч. 1 ст. 30 КК України, дії організатора злочинної організації кваліфікуються за ч. 3 ст. 27 і відповідною статтею Осо-

бливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за всі злочини, вчинені злочинною організацією за наявності спеціальної мети.

Злочинна організація, як і організована група, є своєрідним колективним виконавцем злочину, де кожний її учасник прирівнюється до виконавця, незалежно від того: він особисто виконує об'єктивну сторону злочину чи за завданням інших учасників організації здійснює інші функції. Тому члени злочинної організації підлягають відповідальності за всі злочини, у підготовці яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них (ч. 2 ст. 30 КК України) Їх конкретна роль у вчиненні злочину вирішального значення не має, із огляду на що визначення виду співучасників, посилення на певну частину ст. 27 КК України не потребує. Дії членів (учасників) злочинної організації, які вчинили злочини не у складі групи, кваліфікуються на загальних підставах [7, с. 183].

Створення злочинної організації й участь в ній – утворюють закінчений злочин, що тягне за собою відповідальність у випадках, прямо передбачених в статтях Особливої частини КК і кваліфікується за ст. 255 КК України, посилення на ч. 4 ст. 28 КК не потребує.

5. Висновки

З огляду на проведений комплексний кримінально-правовий аналіз необхідно зазначити, що чинний закон про кримінальну відповідальність потребує вдосконалення щодо визначення інституту співучасті в кримінальному праві. Доцільно врахувати різну природу так званої простої співучасті (без попередньої змови), складної співучасті (за розподілом ролей співучасників) та співучасті з попередньою змовою, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення.

Окремо зазначити більш складну форму співучасті організована група та злочинна організація. Виклад визначення організованої групи та злочинної організації в нормі закону потребує вдосконалення із зазначенням конкретних ознак кожної групи, що в свою чергу не дасть можливості своєрідної трактовки в кожному конкретному випадку. Крім того, у визначенні організованої групи та злочинної організації необхідно вказати як об'єктивні так і суб'єктивні ознаки, при цьому не ускладнюючи текст та уникаючи подвійного значення.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.05.2022).
2. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 лютого 2015 р. у справі № 5-38кц14. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/98E418E8668587F4C225806F00394939](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/98E418E8668587F4C225806F00394939)
3. Ухвала спільного засідання колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України і військової судової колегії від 28 травня 2010 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C33DCCEBF4B4C6CFC2257B7F00395736](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C33DCCEBF4B4C6CFC2257B7F00395736)
4. Кислий А. М., Кузьмін С. А. До питання про зміст понять «організована група» та «злочинна організація» у теоретико-правовому аспекті. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією*. 2014. № 1(32). С. 78–82.
5. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 31 травня 2018 року. Справа № 263/4688/15-к. Провадження № 51-712км18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74505888>
6. Орловський Р. С. Організована група як форма співучасті. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 393–399.
7. Болдарь Г. Є., Гнетнев М. К., Дудоров О. О., Зеленов Г. М., Лень В. В., Письменський Є. О. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2012. 430 с.
8. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
9. Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п.1 ч.1 ст.445 КПК України за I півріччя 2015 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/98E418E8668587F4C225806F00394939](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/98E418E8668587F4C225806F00394939).
10. Гула Л. Ф. Організована злочинна група – основа організованої злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 365–376.
11. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області № 97007291 від 19.05.2021. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/97007291/> (дата звернення: 15.05.2022).

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine Law of 05.04.2001 № 2341-III. 2001 № 25-26, ст. 131]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed 15 May 2022). (in Ukrainian)
2. Postanova Sudovoi palaty u kryminalnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy u spravi № 5-38kcl4 [Resolution of the Judicial Chamber for Criminal Cases of the Supreme Court of Ukraine of February in the case]. Available at:

[https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/98E418E8668587F4C225806F00394939](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/98E418E8668587F4C225806F00394939) (in Ukrainian)

3. Ukhvala spilnogo zasidannia kolehii suddiv Sudovoi palaty u kryminalnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy i viiskovoi sudovoi kolehii [Resolution of the joint sitting of the panel of judges of the Judicial Chamber for Criminal Cases of the Supreme Court of Ukraine and the military panel of judges]. Available at: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C33DCCEBF4B4C6CFC2257B7F00395736](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C33DCCEBF4B4C6CFC2257B7F00395736) (in Ukrainian)

4. Kyslyi A. M., Kuzmin S. A. (2014) Do pytannia pro zmist poniat «orhanizovana hrupa» ta «zlochynna orhanizatsiia» u teoretyko-pravovomu aspekti. [On the question of the meaning of the concepts «organized group» and «criminal organization» in the theoretical and legal aspect]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu ta koruptsiieiu – Fight against organized crime and corruption*, 1(32), 78–82. (in Ukrainian)

5. Postanova Verkhovnoho Sudu kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnogo sudu. Sprava № 263/4688/15-к [Resolution of the Supreme Court of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation. Case № 263/4688/15-к (in Ukrainian)

6. Orlovskiy R. S. (2014) Orhanizovana hrupa yak forma spivuchasti [Organized group as a form of complicity]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current issues of state and law*, 72, 393–399. (in Ukrainian)

7. Boldar H. E., Hnietniev M. K., Dudorov O. O., Zelenov H. M., Len V. V., Pysmenskyi Y. O. (2010). *Kvalifikatsiia zlochynev* [Qualification of crimes]. Kyiv: Istyna. (in Ukrainian)

8. Pro praktyku rozghliadu sudamy kryminalnykh sprav pro zlochyny, vchyneni stiikymy zlochynnymy obiednanniamy: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy 23.12.2005 № 13 [On the practice of consideration by courts of criminal cases on crimes committed by stable criminal associations: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine from]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (accessed 14 May 2022). (in Ukrainian)

9. Vysnovky Verkhovnoho Sudu Ukrainy, vykladeni u rishenniakh, pryiniatykh za rezultatamy rozghliadu zaiav pro perehliad sudovoho rishennia z pidstavy, peredbachenoj p. 1 ch.1 st. 445 KPK Ukrainy za I pivrichchia 2015 r. [The conclusions of the Supreme Court of Ukraine set out in the decisions adopted as a result of consideration of applications for review of the court decision on the grounds provided for in paragraph 1 of Part 1 of Article 445 of the CPC of Ukraine for the first half of 2015]. Available at: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/98E418E8668587F4C225806F00394939](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/98E418E8668587F4C225806F00394939) (in Ukrainian)

10. Hula L. F. (2015) Orhanizovana zlochynna hrupa – osnova orhanizovanoi zlochynnosti [Organized crime is the basis of organized crime]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 365–376. (in Ukrainian)

11. Vyroky Dolynskoho raionnogo sudu Ivano-Frankivskoi oblasti № 97007291 vid 19.05.2021 [Judgment of the Dolyna District Court of the Ivano-Frankivsk Region № 97007291 of 19.05.2021]. Available at: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/97007291/> (accessed 15 May 2022). (in Ukrainian)